

Актуальні проблеми політології ЧИ СТАЛИ УКРАЇНЦІ ПОЛІТИЧНОЮ НАЦІЄЮ?

Шачковська Л. С.,
канд. політ. наук, доцент
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

Процес формування української політичної нації є ключовим питанням державотворення і важливою складовою національної консолідації у цілому. Постає проблема не тільки уточнення цілей і орієнтирів соціального розвитку, створення відповідних механізмів формування нації, а й осмислення її теоретико-методологічних аспектів. Важливою є реалізація ідеї творення української політичної нації, де мають знайти відображення органічно вписані в європейський консолідаційний процес юридичні права як українського етносу, так і національних меншин.

Для України проблема самоідентифікації є актуальною, тому що здобуття незалежності поставило її перед вибором нової ідентичності. Обрана державою парадигма націо- і державотворення не була національно-етнічною і не закріпила за титульним українським етносом ніяких владних переваг. Проте закладений у національно-державницькій парадигмі об'єднуючий потенціал виявився слабким для того, щоб політична нація стала основою ідентифікаційної практики. Криза ідентичності, у стані якої український соціум перебуває і досі, вимагає від політичної науки не тільки відповідних теоретичних розробок щодо її подолання, а й концептуалізації проблеми формування нації. Ця проблема залишається недостатньо дослідженою вітчизняною етнополітологією, концептуально неосмисленою у її різних аспектах. Зокрема, наукою не узагальнена сучасна парадигма формування української політичної нації, передусім її функціонування у контексті державотворчих і націотворчих процесів.

Концепт „політичної нації” був добре відомий уже представникам української політичної думки початку ХХ століття. Зокрема, В. Старосольський, О. Бочковський, Л. Ребет та інші активно використовували

його у своїх націологічних студіях [7, с. 47]. Сучасні представники української етнополітології створили значну історіографію з цієї проблематики. Зокрема, привертає увагу концепція М. Степика. Автор уявляє націю як вершину історичного розвитку етносів. Водночас він вважає, що в основі феномена нації лежать не кривно-родові зв'язки, а усвідомлений вибір людини, здійснений іноді незважаючи на її етнічне походження. Відтак М. Степико приходить до визнання існування етнічних та політичних націй, а можливою перспективою нашої країни вважає „пошук шляхів формування „надетнічної” політичної культури для нової політичної спільності” [9, с. 130]. Автор констатує, що нагальною проблемою для України є не „переплавлення її етнічної різноманітності в єдиному тиглі, а подолання культурно-історичної різнорідності її регіонів” [11, с. 19-29].

В цілому ж варто відзначити, що дискусії вітчизняних авторів розгортаються навколо того, якому саме „виміру” громадянської нації – етнічному чи власне політичному – віддати перевагу і на який спиратися в націотворчих процесах. Так, В. Степаненко вважає можливою еволюцію вітчизняного етнополітичного організму (далі – ЕПО) від стану „етносу” та „демосу” (населення) до „полісу” (політичної нації). При цьому як форма існування останньої пропонується консоціативна демократія [8, с. 102-104]. В. Конопельський сприймає громадянську націю як відкриту поліетнічну спільноту, що історично склалася в Україні. Дослідник не заперечує ролі громадянської позиції і території у процесах націотворення [5, с. 636-637].

Підкреслюючи важливість та аналітичну цінність таких концептуальних розробок, можна зазначити, що сама природа такого складного явища, як політична нація, й досі лишається маловивченою. Потребує уточнення концепція української політичної нації та роль політико-управлінської еліти в національній консолідації суспільства.

Національні спільноти, що формуються шляхом «дозрівання», «політизації» окремих етносів, які протягом певного часу ще можуть не мати власної державності (а це стосується багатьох європейських націй), іноді

називають етнічними націями. Цей шлях націогенези є поширеним, але не єдиним з можливих. Історія знає приклади виникнення націй на базі попередньо створеної державної єдності людей — «загальнодержавного громадянства», на ґрунті якого формуються загальні традиції, мова, спільна культура (в тому числі й політична). Такі спільноти прийнято називати політичними націями.

Політичні ж нації сформувалися там, де сильна держава виникла раніше, ніж відбулася культурна консолідація народу, а, отже, владні інституції мали змогу сприяти національній консолідації, прискорювати її, інколи використовуючи з цією метою навіть методи примусу. Представники політичних націй вирішують питання своєї національності на підставі громадянства, належності до певної держави, схвалення її найголовніших політичних цінностей [4].

Починаючи з моменту здобуття Україною незалежності, в колах вітчизняних інтелектуалів точаться дискусії навколо проблеми доцільності формування в країні політичної нації. Від середини 1990-х років це питання стало серцевиною професійних етнополітичних досліджень [12, с. 23-25].

На сьогодні у середовищі науковців панують різні думки з приводу того чи стали українці політичною нацією.

Сьогоднішнє розуміння українства, яке набирає своєї форми у вигляді сучасної української політичної нації, є конструкцією, яка стала реальністю у 1991 році. Сьогоднішню українську політичну націю творять всі ті, хто у силу тих чи інших обставин стали чи згодилися стати громадянами України. [1].

В Україні не завершився процес формування української політичної нації. Нація відрізняється від народу, етнографічної маси тим, що це ідейна та політично організована спільнота, яка виступає основним суб'єктом (активним учасником) внутрішньої, зовнішньої та світової політики. Вона не створює собі кумирів та не шукає кращого життя в інших світах, живе своїм розумом, сама творить своє життя, спроможна належним чином вирішувати власну долю. З

огляду на це можна стверджувати, що ми українці ще не стали нацією у духовному та політичному сенсі цього слова.

Здобуття Україною незалежності і розпочатий 1991 року процес становлення української політичної нації постає як системна відповідь на чисельні виклики історії – виклики, які актуалізували проблему ефективності суспільних відносин, означили межі росту існуючих форм соціальної організації, відбили нагромаджені суперечності між культурою і формалізованими інституціоналізованими структурами. У цьому процесі були деформовані структури, які існували раніше і здавались вічними. Відповідно втратили актуальність і дієвість звичні раціональні схеми розуміння і пояснення саморегуляції соціального буття. Логічно і в науковому осмисленні проблематики становлення української політичної нації постала потреба звернення до стихійних чинників і механізмів, які запускаються природним чином, а не завдяки свідомим цілеспрямованим діям представників владних структур. Для становлення в сучасних умовах української політичної нації в її органічному стані потрібні нові моделі й механізми задоволення громадян як інструмент зняття накопичених протиріч [10].

Особливо підкреслимо, що українці як етнічна нація дають назву країні. Українська мова є державною. Становлення української політичної нації можливе тільки на загальноцивілізаційних принципах громадянського суспільства, тоді, коли будуть створені економічні, соціальні, духовні умови, які працюють на націю. Лише їй під силу вивести із кризи економіку, науку, освіту, культуру, гарантувати вільний розвиток мов національних меншин, стимулювати прагнення вивчати іноземні мови, передусім європейських країн. Головними цінностями загальногромадянської ідеології могли б стати відчуття відповідальності за долю країни, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість, освіченість. І, що особливо важливо, – науково-об'єктивне висвітлення історії становлення й утвердження Української держави. Історія має об'єднувати, а не сіяти розбрат між громадянами. «Не буде ніяких

сепаратистських настроїв, якщо почнуть дотримуватися права, поважати духовність і культурні потреби громадян України – Руси» [3].

До політичної нації в Україні належать українці, росіяни, білоруси, румуни, угорці, євреї, кримські татари та інші етнічні групи. З приводу цього Ілько Лемко, відомий львівський публіцист, дослідник історії Львова, у своїй статті «Політична нація. Три шляхи до однієї мети» посилаючись на теорію Гордона Мілтона про взаємодію культур наводить три варіанти перспектив утворення політичної нації в Україні. Він вважає, що подальша її історія української нації розвиватиметься лише за одним із варіантів, бо інших варіантів людство поки що не вигадало.

Варіант 1 - підпорядковуюча асиміляція – розчинення моноритарної групи у домінуючій.

Варіант 2 - амальгамна асиміляція (модель плавильного тигля) – утворення з груп різних культур однієї нової, яка не зводиться до жодної з тих, що її творять.

Варіант 3 - плюралістична – збереження обох культур без асиміляції.

Хоча, В'ячеслав Липинський говорив про потребу консолідації української нації на основі «територіального патріотизму», тобто солідарності тих, хто живе на українській землі без уваги на культурне та етнічне походження, національно-культурну свідомість. Загалом ця концепція і відповідає моделі західної громадянсько-територіальної нації, звичними складовими якої є історична територія, спільна громадянська культура та ідеологія. Це і є власне справжня українська політична нація. Бо справжня політична нація – це коли росіяни, євреї, білоруси заговорять в Україні українською мовою і будуть сповідувати українську національну ідею, бо *ubi bene, ibi patria*. Таким чином етнокультурне поняття нації для етнічних українців і політичне поняття для неукраїнців має стати найоптимальнішим варіантом майбутнього розвитку України [2].

Тому першочерговим завданням державної політики загалом та державної політики національної безпеки зокрема є завершення процесу

формування української політичної нації. І визначальну роль у цьому процесі повинна відіграти українська національна ідея, яка покликана сприяти трансформації представників українського етносу з аморфної етнографічної маси в сучасну мобільну націю, забезпечити необхідну консолідацію, згуртованість та національну єдність української нації, а також інтеграцію національних меншин до її складу при збереженні та розвитку їх етнокультурних особливостей. Саме національна ідея відіграє визначальну роль у формуванні політичної нації [6].

Список використаних джерел:

1. Возняк Т. Два принципи формування політичної нації // Незалежний культурологічний часопис . – 2012 – 25 лютого .
2. Ілько Лемко Політична нація. Три шляхи до однієї мети: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aratta-ukraine.com / text_ua.php?id=1717
3. Камарский О. Спасение Украины – Руси. Нужна объединительная идея // 2000. – 2008. – 14 ноября.
4. Колодій А. Нації етнічні й політичні: суть і підстави розмежування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://political-studies.com / ?page_id=444
5. Конопельський В. Я. Парадигма громадянсько-територіальної спільності як основа української політичної нації // Актуальні проблеми політики – Одеса: Юридична література, 2001. – Вип. 12. – С. 636-649.
6. Пасічник В. Українська національна ідея як чинник формування політичної нації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://klepariv-warshavska.org.ua / українська-національна-ідея-як-чинни/>
7. Старосольський В. Й. Теорія нації. – Нью-Йорк, К.: Вища школа, 1998. – С. 47
8. Степаненко В. Етнос – демос – поліс: етнополітичні проблеми соціетальної трансформації в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – №2. – С. 102-120.

9. Степико М. Т. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз) – К.: Товариство „Знання”, 1998. – С. 130.
10. Степико М. Т. Українська політична нація: формування чи самовідтворення? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pru.edu.ua/!e-book/book/html/D/ispu_ksue_Nesterenko/20.html
11. Степико М. Українська політична нація: проблеми становлення // Політичний менеджмент. – 2004. – №1. – С. 19-29.
12. Хорошилов О. Українська політична нація: сценарій конституювання // Політичний менеджмент. – 2004. – № 5 (8). – С. 23-30.